

pedagogiki i psicholohiyi profesiynoyi osvity APNU. - K., 1997. - 54 s.

6. Duray-Novakova K.M. Formyrovanye professyonal'noy hotovnosti studentov k pedahohycheskoy deyatel'nosti: Avtoref. dySSERT. d-ra ped. nauk: 13.00.01. – M., 1983. – 32 s.

7. Lyashenko A. Y. Professyonal'noe stanovlenye sotsyal'noho rabotnyka (opyt systemnoho akmeolohycheskoho yssledovanyaya) : avtoref. na soyskanye uchenoy stepeny kand. psicholoh. nauk : 19.00.13 «Psicholohyya» / Lyashenko Antonyna Yvanovna. – M., 1994. – 20 s.

8. Shmeleva N. B. Professyonal'no-lychnostnoerazvytyesotsyal'nohorabotnyka : dys. ... dokt. pedahoh. nauk / N. B. Shmeleva. – Ulyanovsk, 1997. – 251 s.

9. Mishchuk L. I Teoretyko-metodychni osnovy profesiynoyi pidhotovky sotsial'noho pedahoha u zakladakh vyshchoyi osvity [Tekst]: dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.05 / Mishchuk Lyudmyla Ivanivna. – Zaporizhzhya, 1997. – 358 s.

10. Krynyts'kyu Ye.A. Formuvannya profesiynoyi hotovnosti maybutn'oho sotsial'noho pratsivnyka do roboty z hromads'kymy orhanizatsiyamy / Ye.A.Krynyts'yyu // Zbirnyk naukovykh prats'. Pedahohichni nauky. Vypusk 62. – Kherson: KhDU, 2012. – S.376-380.

Отримано редакцією 15.10.2017 р.

УДК 378

Людмила Іванівна Ткаченко,

кандидат педагогічних наук,
викладач Прилуцького гуманітарно-
педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка,
e-mail: svyatoslavalit@gmail.com

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті автор обґрунтовує актуальність формування критичного мислення в студентів педагогічних вишів в умовах становлення громадянського суспільного простору; розглядає критичне мислення через призму компетентнісного підходу; пропонує термін «громадянське критичне мислення» як вид критичного мислення, що ґрунтується на цінностях громадянського суспільства; визначає досліджуваний феномен як важливу складову громадянської компетентності сучасного вчителя.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна компетентність, громадянська компетентність, громадянське суспільство, критичне мислення, громадянське критичне мислення вчителя.

Постановка проблеми. Виклики останніх років, перед якими постало українське суспільство, вимагають від вищої педагогічної освіти підготовки нової генерації освітян з активною громадянською позицією, свідомих того, що вони несуть відповідальність за майбутнє своєї країни. В умовах становлення громадянського суспільного простору вчитель покликаний бути носієм цінностей громадянського суспільства та сприяти передаванню молодшому поколінню досвіду громадянського співжиття.

Освітня політика держави, спрямована на Нову українську школу, актуалізує потребу в підготовці «нового вчителя», якому працювати на засадах компетентнісного підходу. Концептуальним орієнтиром сучасної вищої освіти стає підхід до професійної підготовки педагогічних кадрів, що передбачає набуття майбутніми фахівцями професійно та життєво важливих компетентностей. Важливо виростити вчителя вільного, успішного, який не буде покірним виконавцем, а виходитиме із принципу ефективності своєї діяльності. Він має бути здатним до критичного осмислення дійсності, готовим приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність, своєю суспільною діяльністю сприяти становленню демократичного громадянського суспільства. Вирішити ці завдання можливо за умови формування критичного мислення як важливої складової громадянської компетентності майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні десятиліття спостерігається значний інтерес теоретиків та практиків до громадянської проблематики у філософії, політології, соціології, психології, педагогіці. Пріоритетність громадянської освіти визнається, зокрема, у Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 рр., проекті Концепції

розвитку освіти до 2025 року, інших державних документах. Реалізуються освітні проекти, покликані сприяти розвитку громадянської компетентності українців (приміром, швейцарсько-український проект «Розвиток громадянської компетентності в Україні – DOCCU»); проводяться науково-практичні конференції за міжнародною участю тощо.

Питання громадянського становлення особистості порушували у своїх працях вчені І. Бех, М. Боришевський, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Сухомлинська та багато інших. Історичний аспект проблеми розглядають науковці У. Кецик, І. Кучинська, О. Рацул. Значний пласт наукових досліджень стосується вивчення проблеми громадянського виховання та формування громадянської компетентності (або громадянськості) учнів загальноосвітньої школи (П. Вербицька, Н. Дерев'янка, О. Кошоп, О. Красовська, Ю. Олексін, О. Пометун, О. Роговець, інші). Заслужують на увагу публікації Н. Постригач, Л. Хомич, В. Шахрай, інших учених, які переймаються цим надважливим питанням для сучасного українського суспільства. Приміром, Н. Постригач у своїй статті пропонує розглянути структурні компоненти громадянської компетентності вчителя-європейця. Однак необхідно визнати, що формуванню громадянської компетентності студентів-освітян у вітчизняній науці не приділено достатньо уваги. Так, дотичними до цієї проблеми можна вважати дослідження О. Бабакіної, І. Сопівник, В. Плахтєєвої. Сприяють вирішенню проблеми результати наукових пошуків вітчизняного дослідника М. Михайліченка, яким здійснено компонентно-структурний аналіз поняття «громадянська компетентність майбутнього вчителя» та запропоновано умови і технологію формування цього «інтегрованого утворення особистості вчителя».

Формулювання мети статті. Мета статті – аргументувати важливість формування в умовах розбудови громадянського суспільства критичного мислення майбутнього фахівця та розглянути цей феномен як складову громадянської компетентності сучасного вчителя.

Автор статті вважає за необхідне анонсувати логіку свого пошуку та конкретизувати мету через визначення завдань дослідження. Важливо, спираючись на досягнення сучасної науки, схарактеризувати такі категорії, як компетентність, професійна компетентність, громадянська компетентність; пояснити сутність категорії «громадянське суспільство» через ретроспективний аналіз останнього та обґрунтувати важливість формування критичного мислення в умовах становлення громадянського суспільного простору; розглянути критичне мислення як складову громадянської компетентності фахівця освітньої галузі; аргументувати необхідність розширення поняттєвого апарату педагогіки через уведення терміна «громадянське критичне мислення вчителя».

Виклад основного матеріалу. Існує достатній спектр наукових досліджень, напрацювань експертних груп, документів міжнародного та державного рівня, що визначають сутність понять «компетентність», «професійна компетентність». У процесі здійснення наукової розвідки [8; 9] було з'ясовано, що теоретико-методологічні засади компетентнісного підходу досліджують вітчизняні науковці І. Бех, І. Драч, Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та багато інших. Значна кількість дисертацій, захищених за останні роки в Україні, стосується вивчення проблеми формування різних складових професійної компетентності фахівців. Компетентнісний підхід є сферою інтересів багатьох зарубіжних теоретиків та практиків, серед яких Дж. Равен, Дж. Боуден, М. Лейтер, А. Бермус, Р. Хайгерті та інші. Здійснений аналіз цього аспекту проблеми підводить до висновку, що дослідники та експерти визнають компетентність набутою особистісною характеристикою, яка охоплює «знання й розуміння», уміння та навички, установки, цінності, ставлення. У методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів вищої освіти компетентність пропонується розглядати як динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Звернення до проблеми компетентнісного підходу у вищій педагогічній освіті актуалізується проголошенням першочергових завдань для всіх ланок загальної освіти щодо необхідності формування компетентностей сучасного учня. Якщо початкова школа має розроблений Державний стандарт (упроваджений 2012 року) на засадах компетентнісного підходу, то педагогічні виші в очікуванні нових стандартів, що окреслять вимоги до результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів та визначають перелік компетентностей випускника. У проекті вже нового Стандарту початкової освіти, анонсований профільним міністерством, пропонується формувати наскрізні вміння, до яких належить і критичне мислення. Потрібно наголосити на тому, що в цьому

документі фактично через усі освітні галузі проходять як загальні цілі такі складові: критичне мислення, критичний аналіз, критичне оцінювання інформації. Тому, щоб працювати на засадах компетентнісного підходу і формувати в учнів критичне мислення, сучасний учитель має сам володіти цією здатністю. Це дозволить йому орієнтуватися в безмежному інформаційному просторі, конструювати за власною моделлю педагогічний процес; сприятиме знаходженню оптимальних шляхів вирішення професійних завдань, переосмисленню педагогічної практики та вирішенню проблеми адаптації до умов професійної діяльності, що постійно змінюються. Критичність майбутнього фахівця по відношенню до власних особистісних та професійних якостей сприятиме розумінню важливості саморозвитку протягом усього періоду життєдіяльності.

У статті [8] автор доводить, що критичне мислення є однією зі складових професійної компетентності вчителя. Коротко про результати аналізу окремих джерел далі. Зокрема, у книзі «Ключові компетентності» наголошується, що в сучасних умовах інформаційного суспільства завданням системи освіти є формування критичного мислення і навичок самостійного пошуку та використання інформації. У праці «Компетентність у сучасному суспільстві» зарубіжного дослідника Дж. Равена вказано, що компетентність охоплює багато компонентів, серед яких виділяємо ознаки критичного мислення (готовність і здатність навчатися самостійно, самостійність мислення, готовність вирішувати складні завдання, здатність приймати самостійні рішення) та власне критичне мислення. Аналіз доповіді Європейської Комісії щодо програми «Освіта та підготовка 2010» дозволив виділити характеристики критичного мислення серед компетентностей учителів.

У колективній монографії «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» висвітлено, зокрема, результати досліджень зарубіжних фахівців, що вказують на критичне мислення як невід'ємне явище компетентнісного підходу. У переліку ключових компетентностей, визначених українськими педагогами (за матеріалами дискусій, організованих у рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний-рівному» також знаходимо характеристики, що є ознаками особистості, здатної до критичного мислення [3, с. 85–89]. Отож, аналіз різних джерел дозволяє стверджувати, що критичне мислення визнається важливою складовою компетентності, зокрема професійної компетентності вчителя.

Професійна компетентність фахівця-освітянина поєднує професійні та особистісні складові, необхідні для ефективного здійснення педагогічної діяльності. Вона є складним інтегративним та динамічним утворенням, змістове наповнення якого залежить від певних чинників, серед яких – зміни, що відбуваються в суспільстві. Тому становлення громадянського простору в Україні актуалізувало важливість формування громадянської компетентності майбутнього педагога.

Вітчизняний дослідник М. Михайліченко доходить висновку, що громадянська компетентність є інтегративним утворенням, складником професійної компетентності фахівця, «...загальною категорією, що уособлює розвиток громадянськості як особистісної якості, яка визначає громадянську й життєву позицію, соціальну зрілість і суспільно корисну діяльність особистості та готовність до ефективного розв'язання завдань громадянської освіти в процесі професійної діяльності на основі сформованих знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, професійно важливих якостей і здібностей» [4, с. 10–11]. Продовжуючи думку щодо громадянськості як визначальної характеристики особистості, що володіє вказаною компетентністю, треба зазначити, що її розглядають як «здатність людини реалізовувати свої права та свободи, поважати права й свободи інших громадян, розуміти власну відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки й вибір» [3, с. 66]. Важливими складниками громадянськості є поінформованість людини з питань розвитку демократії, вироблення вмінь і навичок, необхідних для компетентної участі в громадському житті країни, «критичне та конструктивно творче ставлення до соціального середовища» [там само].

Громадянська компетентність є результатом громадянської освіти, зміст якої утворюють: знання про норми і цінності, сутність громадянського суспільства; уміння ефективно взаємодіяти з різними інституціями; уміння вирішувати конфлікти; уміння застосовувати моделі поведінки, що дозволяють співіснувати на засадах толерантності та поваги до інших; здатність проявляти громадянську активність у межах місцевої громади, регіону, держави; уміння критично сприймати та переробляти інформацію (тобто критичне мислення), приймати рішення з урахуванням норм і цінностей демократичного суспільства тощо (за джерелом [1]). Ще одним блоком у змісті громадянської освіти, окрім знань та умінь, є громадянські цінності, серед яких важливо виділити

такі: визнання особистості як абсолютної цінності, свобода, толерантність, почуття власної гідності, активна громадянська позиція, громадянська відповідальність тощо.

Отож, з'ясувавши, що критичне мислення є складовою громадянської компетентності вчителя, розглянемо такий взаємопов'язаний ряд: громадянське суспільство, громадянські цінності, громадянська компетентність учителя, громадянське критичне мислення.

Щоб довести важливість критичного мислення для функціонування громадянського суспільства, дозволимо собі вийти за межі педагогіки та звернутися до напрацювань в інших сферах науки. У монографії вітчизняна дослідниця проблем суспільної моралі М. Рогожа показує, як зароджувалися основи громадянського суспільства. Вона зазначає, що в добу раннього модерну з'являється соціальний простір, утворений «осередками самоорганізації громадян» [7, с. 75]. Взаємодія громадян у різних сферах життєдіяльності сприяла напрацюванню порозуміння і «... стимулювала появу особливої, громадянської сфери, що передбачала різноманітні обговорення поточних завдань взаємодії, актуальних для всіх і для кожного». Ця сфера «... утворювалась на основі й одночасно над і поза економікою, політикою, релігією» [7, с. 73]. «Публічна сфера як простір обговорень членами суспільства актуальних питань життя соціуму окреслює рамки нового суспільства й у своєму функціонуванні якраз зумовлює його громадянський характер. Спільне життя не є і не може бути тотальною покорою владі, некритичним сприйняттям її наказів» [7, с. 75]. Не можна не погодитися з науковцем, яка підводить нас до того, що надзвичайно важливим інструментом функціонування публічної сфери є формування суспільної думки, що ґрунтується «на розумності й критичності мислення» [7, с. 84].

Засновник теорії критичного раціоналізму К. Поппер, розглядаючи філософський аспект критичного мислення, показує зв'язок між виникненням відкритого суспільства та формуванням і розвитком критичного мислення. Для закритого (племінного) суспільства характерним є те, що людина повністю приймає мораль соціуму, в якому перебуває. Вона майже ніколи не потрапляє в ситуації, що вимагають сумніву та альтернативи вибору, самостійності у прийнятті рішень. У відкритому ж суспільстві особистість приймає власні рішення, за які має нести відповідальність [6, с. 217]. Тому демократичне громадянське суспільство не може функціонувати без опори на критичне мислення його громадян.

Вітчизняний дослідник критичного мислення О. Тягло в статті «Як розбудувати громадянську освіту в Україні?» розмірковує над поняттям критичного мислення як суттєвого елементу демократичного суспільства. Він констатує, що типовими є ситуації інтенсивних впливів на сучасну людину, часто з метою маніпулювання її поглядами та діями. Тому в «період демократичного транзиту» особливо актуальним стає питання формування в молодих громадян критичного стилю мислення. Критичне мислення, на думку автора статті, набуває особливого значення та поширення саме в країнах, що обрали демократичний шлях розвитку, воно є «не тільки наслідком демократизації, а й важливим чинником її формування».

Проведене дослідження феномену критичного мислення [9] дозволило нам зробити такі висновки. Критичне мислення як інтегративна професійна якість учителя є самостійним неупередженим мисленням, що виявляється у здатності розв'язувати професійні критичні ситуації через пошук альтернатив та перегляд стереотипів. Критичне мислення є морально-регулятивним засобом діяльності та сприяє професійному самовдосконаленню фахівця через педагогічну рефлексію. Слово «критика» у перекладі з грецької означає розбір (аналіз) із метою дати оцінку; дослідження, наукова перевірка достовірності чогось. Власне термін «критичне», що використовується у досліджуваній категорії, також передбачає наявність оцінної складової. Результатом критичного мислення є продукт аналітично-оцінювальної діяльності, спрямованої на з'ясування істини та відбувається за участі моральної складової. Остання є певним регулятором у процесі критичної діяльності, що вказує на морально-регулятивну функцію критичного мислення (на цьому наголошують зарубіжні дослідники Р. Джонсон, Р. Енніс, Д. Клустер, Г. Ліндсей, Р. Пауль, К. Поппер, Д. Рассел, Р. Томпсон, Е. Тоффлер, К. Халл, Д. Халперн, Дж. Чаффа, інші). Науковці визнають, що рівень критичності визначається загально особистісними якостями, установками, переконаннями, соціальною відповідальністю індивіда.

Механізм здійснення критичного мислення передбачає аналіз, оцінювання та відсіювання того, що не відповідає певним критеріям. Тому необхідно визнати, що не може бути об'єктивного оцінювання без певного критерію (критеріїв). Саме цінності, що сповідує людина, задають критерії

оцінки. Вітчизняна дослідниця критичного мислення О. Белкіна-Ковальчук у своїй дисертації наголошує: «Оцінка тих чи інших суджень, дій, політичних орієнтацій, вчинків людей тощо вимагає не тільки раціонального аналізу, але й пов'язана з категоріями добра і зла, з поняттями порядності чи підлості, справедливості чи несправедливості, гуманізму, прав людини тощо». Український науковець Л. Києнко-Романюк розглядає критичне мислення як таке, «що на виході формує не лише вміння свідомо аналізувати, синтезувати, робити власні висновки, різнобічно бачити проблему тощо, а й – позицію, духовну наповненість особистості»; характеризується громадянською позицією, що спирається на загальнолюдські цінності демократії та толерантності [2, с. 145]. Таке мислення вона називає «моральним критичним мисленням». Погоджуючись частково з таким підходом, хочеться дещо уточнити цю позицію і запропонувати власне бачення.

Звернемося до праці вітчизняного науковця Ю. Орлова «Еволюція моралі: синергетичне бачення». Дослідник зазначає: «... мораль є динамічним явищем. Норми моралі виникають і зникають як зразки типової поведінки у типових ситуаціях, результат соціального досвіду на певних відрізках суспільної історії... На місце норм, що зникли, будучи «відбракованими» природним соціальним відбором, приходять інші норми, які можуть кардинально відрізнятись від попередніх. Те, що раніше вважалося зразковим, може стати аморальним і навпаки» [5, с. 117].

У згаданій вище праці наголошується також на ролі критичного мислення в еволюції суспільної моралі. У період «осьового часу», коли відбувається заміна міфологічного світогляду світоглядом філософським, соціум зазнає переходу до якісно нового стану, коли людське життя набуває вищого, аксіологічного сенсу. Людина перетворюється з об'єкта соціальної еволюції на її суб'єкта. Відповідно, зазнає змін і суспільна мораль. «Раніше поведінку людини визначало виключно міфологічне мислення, що ґрунтувалося на страхів перед богами та на безумовному дотриманні багатьох заборон (табу). Тепер людина почала розмірковувати критично... Вона стала суб'єктом індивідуального морального вибору, який здійснювала, виходячи з етичних понять добра і зла, справедливості й несправедливості. На основі критичного мислення виникає незнаний до цього часу феномен – сумління як регулятор індивідуальної поведінки. ... Пізніше, з розвитком когнітивної складності індивідуальної та суспільної свідомості, формуються більш складні етичні поняття – честі, порядності, суспільного боргу, відповідальності, любові до іншої людини» [5, с. 127–128].

У продовження думки щодо еволюції моралі звернемося до роздумів відомого філософа Е. Тоффлера, який у другій половині ХХ століття констатував, що «обіг» цінностей у сучасному світі відбувається швидше, ніж будь-коли в історії. У минулі часи людина, що виросла в певному суспільстві, могла очікувати, що суспільна система цінностей залишиться незмінною протягом її життя. Гарантувати таке зараз неможливо. Яким би не був зміст цінностей, що з'являються на зміну цінностям індустріальної ери, вони мають тимчасовий характер, на відміну від цінностей минулих часів. Їх багатоманітність не дає можливості суспільству дійти згоди стосовно стандартів поведінки, мови, манер тощо [10, с. 330].

Отже, мораль не є чимось усталеним у відкритому суспільстві, якому притаманні швидкоплинні зміни, де в умовах полікультурності, плюралізму думок частіше спостерігається розходження в тому, що є «добре» і що є «погано». З огляду на мобільність сучасної людини значно зростає ймовірність зіткнення її з іншими культурами, іншими поглядами, іншими системами цінностей. Тому, повертаючись до умовиводів щодо оцінювальної функції критичного мислення, маємо визнати, що процес повноцінного ефективного критичного мислення можливий лише за умови залучення ціннісних складових. Ціннісні орієнтації детермінують поведінку та регулюють професійну діяльність майбутнього вчителя. Тому саме громадянські цінності, за якими живе демократичне громадянське суспільство, мають стати регулятором діяльності (зокрема й мисленнєвої) сучасного освітянина. Отже, пропонується як різновид критичного мислення – громадянське критичне мислення, що дозволить майбутньому фахівцю здійснювати педагогічну діяльність на засадах гуманізації, толерантності та визнанні автономності іншої особистості; сприятиме об'єктивному оцінюванню тих процесів, що відбуваються в країні та світі, у власному життєвому просторі людини; спонукатиме молоду людину зайняти активну та відповідальну позицію щодо участі в державотворчих процесах та демократичних перетвореннях.

Декілька конкретних пропозицій щодо формування громадянського критичного мислення як складової громадянської компетентності майбутнього вчителя. У педагогічному процесі вищу доцільно проводити круглі столи, метою яких є обговорення проблем сучасної освіти (зокрема критичний аналіз документів, що регламентують діяльність освітньої галузі); дискусії з питань

впливу мас-медіа на формування сучасної людини. Ефективними можуть бути метод аналізу соціальних ситуацій морально-етичного спрямування, критичний аналіз сучасного культурно-політичного стану суспільства як важливого чинника становлення особистості, моделювання наслідків прийняття невиважених рішень владою різного рівня тощо. Окрім того, студенти можуть бути залучені до волонтерської діяльності. Цей вид соціальної активності сприяє формуванню громадянської свідомості, прояву самостійності, виробленню власного погляду на суспільні явища, вияву відповідальної позиції громадянина, формуванню ціннісних орієнтирів, спрямованих на гуманізм, соціальне партнерство та толерантність.

Дієвими можуть бути громадські проекти, що дозволять студентам долучитися до вирішення проблем місцевої громади, спонукатимуть молодь до активності, сприятимуть удосконаленню навичок співжиття. У реалізації проектів важливими для майбутніх учителів є співпраця із місцевою громадою та інформування місцевої влади про результати своєї роботи. Проектна діяльність передбачає вирішення гуманітарних проблем шляхом організації різноманітних добродійних акцій, звернення із офіційною петицією до місцевих органів виконавчої влади, публікації пропозицій у засобах масової інформації, виступів на радіо чи телебаченні, співпраці з громадськими організаціями. Такі методи формування громадянської компетентності є досить ефективними, оскільки виводять студентів за межі особистого простору, долучають майбутніх учителів до участі у громадських утвореннях, сприяють вияву ініціативи, забезпечують розширення позитивного соціокультурного досвіду майбутнього освітянина.

Висновки. Проведене дослідження виявило зростання вимог до особистості сучасного вчителя, що спричинено реформуванням української школи, орієнтацією на компетентнісний підхід в освіті, становленням громадянського суспільства та інтеграцією України в європейський гуманітарний простір. Такий стан речей актуалізує необхідність змін у вищій педагогічній освіті. Тому в контексті компетентнісного підходу до професійної підготовки освітян важливим, на думку автора, є формування громадянського критичного мислення вчителя, яке ґрунтується на цінностях громадянського суспільства, зокрема таких: повага до прав людини та визнання свободи особистості як абсолютної цінності; визнання рівності можливостей, здатності жити разом; активна громадянська позиція, толерантність.

Список використаних джерел та літератури

1. Громадянська освіта: теорія і методика навчання : посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Т. Асламова, Т. Бакка та ін.]. – Київ : ЕТНА-1, 2008. – 174 с.
2. Києнко-Романюк Л. А. Розвиток критичного мислення студентської молоді як загальнопедагогічна проблема : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Лариса Анатоліївна Києнко-Романюк ; Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2007. – 235 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [під заг. ред. О. В. Овчарук] – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Михайліченко М. В. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Микола Васильович Михайліченко ; Кіровоград, 2007. – 20 с.
5. Орлов Ю. Ю. Еволюція моралі: синергетичне бачення (част. I. Людина: від об'єкта до суб'єкта соціальної еволюції) / Ю. Ю. Орлов // Філософські та методологічні проблеми права. – Київ. – № 1/2, 2013. – С. 113–129.
6. Поппер К. Открытое общество и его враги : пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского. – М. : Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. – 448 с.
7. Рогожа М. М. Соціальна мораль: колізії мінімалізму : монографія / М. М. Рогожа; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : ПАРАПАН, 2009. – 216 с.
8. Ткаченко Л. І. До проблеми аналізу критичного мислення майбутніх учителів початкової школи в контексті компетентнісного підходу / Л. І. Ткаченко // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. – Вип. 4. – Ч. 2. – С. 42–49.
9. Ткаченко Л. І. Формування критичного мислення у майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Людмила Іванівна Ткаченко ; Ніжин, 2015. – 278 с.
10. Тоффлер Э. Шок будущего / Элвин Тоффлер; пер. с англ. – М. : АСТ, 2002. – 557 с.

Людмила Ивановна Ткаченко,
кандидат педагогических наук,
преподаватель Прилукского гуманитарно-
педагогического колледжа им. И. Я. Франк,
e-mail: svyatoslavalit@gmail.com

КРИТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

В статье автор обосновывает актуальность формирования критического мышления у студентов педагогических вузов в условиях становления гражданского общественного пространства; рассматривает критическое мышление через призму компетентностного подхода; предлагает понятие «гражданское критическое мышление» как вид критического мышления, основанный на ценностях гражданского общества; определяет исследуемый феномен как важную составляющую гражданской компетентности современного учителя.

Ключевые слова: компетентностный подход, профессиональная компетентность, гражданская компетентность, гражданское общество, критическое мышление, гражданское критическое мышление учителя.

Lyudmyla Tkachenko,
Ph. D., Lecturer of Pryluky Humanitarian
Pedagogical College named after. I. Franko,
e-mail: svyatoslavalit@gmail.com

CRITICAL THINKING AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE CIVIC COMPETENCE OF THE INTENDING TEACHER

Introduction. Ukrainian society has faced lots of challenges within recent years. This aroused a need to require higher pedagogical education to prepare a new generation of educators with an active civic stand, who regard consciously their responsibility for the future of their country and can critically interpret reality.

Purpose. The purpose of the article is to substantiate the importance of shaping the critical thinking of a modern teacher as a component of his/her civic competence in the context of the civil society development.

Methods. The author solve the tasks of the academic research by means of analysis, synthesis, analogy and a certain system of reasoning

Results. Based on the analysis of the scientific sources, the author has provided insights into such categories as competence, professional competence, civic competence; substantiated the importance of forming critical thinking of a teacher in the context of the civil society formation; considered critical thinking within the framework of the competency-based approach; justified the need for the introduction of the term «civil critical thinking of a teacher»; provided specific recommendations regarding the formation of this type of critical thinking.

Originality. The researcher considered critical thinking as an important component of the teacher's civic competence, expanded the categorical apparatus of pedagogy by the introduction of the term «civic critical thinking of a teacher».

Conclusion. The formation of the civil space in Ukraine actualized the importance of forming the civic competence of the educational specialists. Critical thinking is an important component of the teacher's competence. Since the main function of the process of critical thinking forming is the evaluative one, the effectiveness of this process could be guided by the values of a democratic civil society.

Key words: competency-based approach, teacher's professional competence, civic competence, critical thinking, civil critical thinking

References

1. Hromadianska osvita: teoriia i metodyka navchannia : posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / [T. Aslamova, T. Bakka ta in.]. – Kyiv : ETNA-1, 2008. – p. 174.
2. Kyienko-Romaniuk L. A. Rozvytok krytychnoho myslennia studentskoi molodi yak zahalnopedahohichna problema: dys. kand. ped. nauk : 13.00.01 / Larysa Anatoliivna Kyienko-Romaniuk ; In-t vyshchoi osvity APN Ukrainy. – K., 2007. – p. 235.
3. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy / [pid zah. red. O. V. Ovcharuk] – K.: K.I.S., 2004. – p. 112.
4. Mykhailichenko M.V. Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv predmetiv humanitarnoho tsyklu : avtoref. dys . kand. ped. nauk: 13.00.04 / Mykola Vasylovych Mykhailichenko ; Kirovohrad, 2007. – p. 20.

5. Orlov Yu. Yu. Evoliutsiia morali: synerhetychne bachennia (chast. I. Liudyna: vid obiekta do subiekta sotsialnoi evoliutsii) / Yu. Yu. Orlov // Filosofska ta metodolohichni problemy prava. – Kyiv. – # 1/2, 2013. p. 113 – 129.
6. Popper K. Otkritoe obshchestvo i eho vrah: per. s anhl. pod red. V. N. Sadovskoho. – M. : Feniks, Mezhdunarodnii fond «Kulturnaia initsiativa», 1992. – p. 448.
7. Rohozha M.M. Sotsialna moral: kolizii minimalizmu : monohrafiia / M. M. Rohozha; Kyiv. nats. un-t im. T.Shevchenka. - K. : PARAPAN, 2009. – p. 216.
8. Tkachenko L. I. Do problemy analizu krytychnoho myslennia maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly v konteksti kompetentnisnoho pidkholu / L. I. Tkachenko // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia : zb. nauk. prats Umanskoho derzh. ped. un-tu imeni Pavla Tychyny / [red. kol. : Pobirchenko N. S. (hol. red.) ta in.]. – Uman : PP Zhovtyi O.O., 2011. – Vyp. 4. – Ch. 2. – p. 42 – 49.
9. Tkachenko L. I. Formuvannia krytychnoho myslennia u maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi profesiinoi pidhotovky : dys. kand. ped. nauk : 13.00.04 / Liudmyla Ivanivna Tkachenko ; Nizhyn, 2015. – p. 278.
10. Toffler E. Shok budushcheho / Elvyn Toffler; per. s anhl. – M. : ACT, 2002. – p. 557.

Отримано редакцією 13.09.2017 р.

УДК 378.141.21

Микола Борисович Коломієць,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка,
e-mail: nbk67@i.ua

Роман Федорович Мирний,

магістрант Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка,
e-mail: nbk67@i.ua

ВСТУПНА КАМПАНІЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СИСТЕМА

У статті розкрито сутність поняття «вступна кампанія закладу вищої освіти», виокремлено обов'язкові структурні елементи зазначеної системи та їх функції, обґрунтовано наявні внутрішні зв'язки між компонентами системи.

Ключові слова: вступна кампанія, прийом до закладу вищої освіти, структура вступної кампанії.

Постановка проблеми. Розширення прав і академічних свобод закладів вищої освіти, передбачених Законом України «Про освіту», підвищує їхню відповідальність за результати діяльності. На сучасному етапі всі організації розглядаються як відкриті системи, тобто такі, внутрішні елементи яких взаємодіють не лише між собою, але й із зовнішнім середовищем [1]. Відкрита система, якою є і заклад вищої освіти (далі – ЗВО), має певні властивості, а саме: цілісність, перспективність, незалежність, спеціалізованість, перетворення вхідних елементів у вихідні, централізація, зростання, циклічність розвитку, непередбачуваність причин можливих збурень тощо. Відкрита система має вхід та вихід. Результативність діяльності будь-якої відкритої системи залежить, з-поміж інших факторів, і від якості вхідних ресурсів. У структурі діяльності ЗВО такими вхідними ресурсами є вступники, їх рівень підготовленості до навчання в конкретному закладі за конкретною освітньою програмою. Якщо у системі загальної середньої освіти відбір претендентів на навчання майже відсутній, оскільки загальна середня освіта є обов'язковою і гарантована державою, то у сфері професійної освіти ситуація інша. Прийом на навчання до закладів вищої освіти здійснюється на конкурсній основі чи за результатами зовнішнього незалежного оцінювання або вступних іспитів [2]. Тому якісна організація і проведення вступної кампанії може суттєво впливати на якість вхідних ресурсів. У зв'язку з означеним виникає необхідність аналізу організації вступної